

Henkilökuntaan kohdistuvan väkivallan ehkäiseminen opetusalla

Johdanto

Kouluissa ja muissa oppilaitoksissa esiintyvä väkivalta on aiheuttanut viime aikoina entistä enemmän huolta. Vuonna 2000 tehdyn EU-tutkimuksen tulosten perusteella neljä prosenttia alan työntekijöistä on joutunut työssään (työpaikan sisällä tai sen ulkopuolelta) väkivallan kohteeksi. Lisäksi 12 prosenttia opetusalan työntekijöistä ilmoittaa joutuneensa pelottelun kohteeksi. (1)

Tämä tiedote pyrkii antamaan käytännön opastusta

väkivaltailmiön kanssa tekemisiin joutuville opetusalan työnantajille ja työntekijöille. Tämä tiedote ei kuitenkaan kata työtovereiden taholta ilmenevää kiusaamista eikä ahdistelua. (2)

Mitä on työpaikkaväkivalta?

Työpaikkaväkivaltaa on mikä tahansa sellainen tapaus, jonka yhteydessä jotakin henkilöä solvataan, uhataan tai pahoinpidellään ja joka vaarantaa hänen turvallisuuttaan, terveyttään, hyvinvointiaan tai työtehtävistä suoriutumistaan. Käsite kattaa loukkaukset ja uhkailut sekä fyysisen ja psykologisen väkivallan, jota organisaation ulkopuoliset henkilöt kohdistavat työtehtäviään suorittavaan työntekijään. Tähän väkivaltaan saattaa liittyä rasittava tai seksuaalinen olotilavuus. Henkilöstöön kohdistuva väkivalta on työturvallisuus- ja työterveyskysymys, johon pitäisi puuttua organisaation tasolla. Kyseessä ei siis ole yksilötason ongelma.

Väkivaltaista toimintaa esiintyy yleensä tilanteissa, jossa vallitsee erityisen suuri tai tukahdutettu jännite tai paine ja jossa ovat kyseessä henkilökohtaiset suhteet. Vaille asianmukaista huomiota jääneet ristiriidat voivat laajeta väkivallaksi. Opetusalan työntekijät voivat joutua väkivallan uhreiksi myös sen vuoksi, että väkivallantekijät pitävät heitä jonkin instituution tai systeemin edustajina.

Väkivaltaa voivat harjoittaa oppilaat, entiset oppilaat, vanhemmat, vierailijat tai ulkopuoliset tunkeutajat. Työpaikkaväkivalta ei kuitenkaan kohdistu ainoastaan opettajiin, vaan myös kouluavustajiin, huoltohenkilöstöön, siivoojiin, keittiöhenkilökuntaan, toimistotyöntekijöihin ja muuhun henkilöstöön.

Erityisen riskialttiit toiminnot

Työntekijöihin kohdistuu yhä suurempi väkivallan riski silloin, kun heidän tehtäviinsä kuuluu

- suoraa kanssakäymistä oppilaiden ja/tai heidän lähipiirinsä kanssa
- myöhään ja yksin tehtävää työtä
- koulun ulkopuolelle tai koteihin tehtäviä käyntejä tai
- työtä erityishuomion tarpeessa olevien lasten kanssa.

Väkivallan seuraukset

Opetusalan väkivalta ei vaikuta yksinomaan välittömiin uhreihin, vaan myös muihin samassa ympäristössä toimiviin yksilöihin (muu henkilöstö, lapset ja nuoret aikuiset). Olivatpa kyseessä sitten uhrit tai sivustaseuraajat, ihmisten reaktiot väkivaltaisiin tekoihin saattavat riippua heidän persoonallisuudestaan, opituista selviytymisstrategioista, fyysisestä ympäristöstä sekä organisaation normeista ja säännöistä. Välittömät vastaukset saattavat olla passiivisia (hyväksyntä, välttely) tai aktiivisia (asian selvittely, fyysinen itsepuolustus).

Väkivaltaisten tekojen seurauksia yksilön kannalta ovat

- fyysinen haitta
- stressi
- emotionaalinen trauma
- voimattomuuden tunne
- motivaation menetys.

Seurauksia työnantajan/organisaation kannalta ovat

- henkilöstön yhä suurempi vaihtuvuus
- lisääntyneet poissaolot ja sairaustapaukset
- suurentuneet vakuutusmenot.

Riskinarviointi, ehkäisy ja suojautuminen

Työnantajien velvollisuutena on arvioida työntekijöiden turvallisuuteen ja terveyteen kohdistuvia riskejä sekä ryhtyä toimiin näiden riskien ehkäisemiseksi tai hallitsemiseksi. (3) Kokonaisprosessi voidaan jakaa eri vaiheisiin:

- Suunnittele arviointi yhdessä työntekijöiden kanssa.
- Tunnista vaarat.
- Selvitä, kuka on vaarassa, miten ja missä.
- Arvioi riskin vakavuustaso ja päätä toimenpiteistä.
- Ryhdy toimiin riskien vähentämiseksi.
- Seuraa toimenpiteitä niiden aikana ja arvioi ne toteuttamisen jälkeen.

Kouluilla on sosiaalinen vastuu seisoa inhimillisen arvokkuuden ja sen kunnioittamisen periaatteen takana. Työnantajille on myös laissa säädetty velvollisuus väkivallan ehkäisemiseen. Koulun muodolliset toimintalinjat ja toimintasuhteet ovat tärkeitä. Jo ensimmäiset askeleet (esimerkiksi väkivaltaa koskevien toimintalinjojen, ilmoittamisen reaktioiden sekä koulutuksen ja kasvatuksen kehittäminen) voivat ajan mittaan edesauttaa sellaisen myönteisen ilmapiirin kehittymistä, jossa ihmisten turvallisuus ja arvokkuus ovat tärkeällä sijalla. Väkivaltaisten tilanteiden ilmoittamatta jättäminen on varsin tavallista, ja se johtaa vain ongelman laajuuden salaamiseen.

Monisyiset sosiaaliset, rakenteelliset, organisatoriset tai ympäristöön liittyvät tekijät aiheuttavat väkivaltaa, minkä vuoksi tähän ongelmaan ei myöskään ole olemassa yhtä ainoa ratkaisua. Ehkäiseminen tapahtuu kahdella eri tasolla: ehkäisemällä väkivaltaa tapahtumasta sekä tukemalla uhreja väkivallan tapahtumisen jälkeen.

Ehkäiseviä ratkaisuja sovelletaan riskinarvioinnin suorittamisen jälkeen käyttämällä tällöin tarvittaessa poliisiviranomaisilta saatavaa tietoa yhteistyössä heidän kanssaan.

(1) Kolmas työoloja koskeva eurooppalainen tutkimus 2000, Euroopan elin- ja työolojen kehittämissäätiö, <http://www.eurofound.ie/publications/EF0121.htm>.

(2) Tätä aihetta koskevan tiedon osalta katso viraston tiedote 23, <http://agency.osha.eu.int/publications/factsheets/>.

(3) Kaikissa jäsenvaltioissa osaksi kansallista lainsäädäntöä otettu, 12. päivänä kesäkuuta 1989 annettu neuvoston direktiivi 89/391/ETY toimenpiteistä työntekijöiden turvallisuuden ja terveyden parantamisen edistämiseksi työssä.

Tarkistuslista 1: Henkilökuntaan kohdistuvan väkivallan ehkäiseminen

Ympäristön suunnittelu

- ✓ Voidaanko väkivaltariskejä sisältävissä paikoissa parantaa näkyvyyttä ja valaistusta?
- ✓ Voidaanko työpaikalle pääsyä valvoa entistä paremmin; voidaanko näkyvyyttä ulko-ovelle parantaa sisään pyrkivien vierailijoiden näkemiseksi yhä paremmin?
- ✓ Ovatko sellaiset työkalut, laitteet ja huonekalut, joita voitaisiin käyttää aseina, korvattavissa jollakin muulla?
- ✓ Voidaanko fyysisiä turvalaitteita parantaa (esimerkiksi hälytyslaitteet)?
- ✓ Voidaanko fyysistä ympäristöstä tehdä yhä miellyttävämmäksi (esimerkiksi värit, ilmastointi)?

Hallinnolliset valvontatoimet

- ✓ Voidaanko väkivallan vastaisia käytäntöjä parantaa; voidaanko niitä pitää yhä paremmin esillä?
- ✓ Onko henkilökunnalle, vanhemmille ja opiskelijoille tiedotettu heidän oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan?
- ✓ Onko olemassa turvallisuuskomitea, joka voi käsitellä väkivallan kaltaisia asioita?
- ✓ Onko tositilanteen varalta olemassa valmiiksi sovitut menettelytavat? Milloin ne on viimeksi tarkistettu? Onko asiakirjojen pitäminen asianmukaista; tutkitaanko niitä riskitekijöiden havaitsemiseksi?
- ✓ Voidaanko väkivaltakysymyksiä koskevaa tiedonvaihtoa työntekijöiden ja johdon välillä parantaa?
- ✓ Onko väkivaltaa koskeva kysymys otettu asianmukaisella tavalla huomioon riskinarvioinnissa?
- ✓ Käytetäänkö turvallisuuteen tähtääviä työtapoja (esimerkiksi työtovereiden saattaminen, myöhäinen työ, oppilaiden valvonta kahden työntekijän toimesta tarvittaessa)?
- ✓ Onko henkilökuntaa tarpeeksi paljon suhteessa oppilaiden lukumäärään nähden turvallisuuden takaamiseksi?
- ✓ Kykeneekö henkilöstö yhteistyöhön omien työmenetelmiensä kehittämiseksi?
- ✓ Onko olemassa tukirakenteita (esimerkiksi neuvontapalveluita)?
- ✓ Onko tarjolla kasvatuspsykologisia neuvontapalveluja?
- ✓ Millä tavalla koulun vierailijoita valvotaan?

Käyttäytymisstrategiat

- ✓ Onko työntekijöitä ja opiskelijoita harjoitettu väkivallattomaan käyttäytymiseen ja ongelmanratkaisuun?
- ✓ Onko tarjolla koulutusta mahdollisen väkivaltaisen käyttäytymisen ensimmäisten merkkien havaitsemiseksi?
- ✓ Ovatko oppilaat ja vanhemmat mukana kehittämässä nollatoleranssia väkivallan, syrjivän kielenkäytön ja käyttäytymisen, kiusaamisen sekä häirinnän suhteen?
- ✓ Suhtaudutaanko yhteisöllisyyden ja yhteistoiminnan kehittämiseen rohkaisevasti? Pyritäänkö yhteistä tietoisuutta ja kumppanuutta voimistamaan?

Tietoisuuden kasvattaminen ja kumppanuus

- ✓ Ovatko poliisiviranomaiset mukana asiaa käsittelevissä kansallisissa tiedotuskampanjoissa?
- ✓ Onko koulun henkilökunnan, johtokunnan, vanhempien, poliisiviranomaisten ja ammattiyhdistysten välillä yhteistoimintaa?
- ✓ Suhtaudutaanko myönteisten asenteiden luomiseen, suvaitsevaisuuteen ja toisten kunnioittamiseen kannustavasti?
- ✓ Onko hyviä käytäntöjä koskevaa tietoa jaossa?

Tarkistuslista 2: Haittojen minimointi väkivaltaisen tapahtuman jälkeen

On tärkeää, että käytössä on tarkkaan harkitut menettelyt, joita voidaan noudattaa jokaisen väkivaltatapauksen yhteydessä, jotta uhreille ei koituisi lisää haittoja ja jotta jo kärsittyä vahinkoa voitaisiin rajoittaa. Tällöin on tärkeää pitää mielessä seuraavat seikat:

- ✓ Väkivallan uhriksi tai todistajaksi joutunutta henkilöä ei jätetä yksin tapauksen jälkeisinä tunteina.
- ✓ Ylemmän johdon pitäisi astua mukaan kuvaan ilmaisemaan myötätuntoaan ja tukemaan uhria.
- ✓ Uhrille annetaan psykologista tukea sekä välittömästi tapahtuman jälkeen että myöhemmin mahdollisen trauman jälkeisen stressin yhteydessä.
- ✓ Uhri saa tukea välttämättömien hallinnollisten ja oikeudellisten menettelyjen suorittamisessa (esimerkiksi siinä, miten tapauksesta ilmoitetaan).
- ✓ Tapauksesta ilmoitetaan muille työntekijöille.
- ✓ Riskinarvioinnit tarkistetaan jälkikäteen mahdollisten lisätoimien tarpeellisuuden selvittämiseksi.

Lisätietoja

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston www-sivusto: <http://agency.osha.eu.int>

Viraston aineistoa psykososiaalisten riskien ehkäisemisestä on saatavilla osoitteesta <http://osha.eu.int/ew2002/>.

Viraston aineistoa opetusalan hyvistä työturvallisuus- ja työterveyskäytännöistä on saatavilla osoitteesta http://europe.osha.eu.int/good_practice/sector/education/.

Työn ja yhteiskunnan muutoksiin sopeutuminen: yhteisön uusi työterveys- ja työturvallisuusstrategia vuosiksi 2002–2006, Euroopan komissio, 2002, <http://europe.osha.eu.int/systems/strategies/future/>.

Euroopan työterveys- ja työturvallisuusviraston tiedotteet

Viraston tiedotteita kaikilla Euroopan yhteisöjen kielillä on saatavilla ilmaiseksi osoitteesta <http://agency.osha.eu.int/publications/factsheets/>.

Facts 4 — Työperäisten tuki- ja liikuntaelämistön sairauksien ehkäiseminen

Facts 13 — Onnettomuuksien ehkäisyn hyvä hallinta

Facts 14 — Työhön liittyvien liukastumisten, kompastumisten ja putoamisten ehkäisy

Facts 22 — Työperäinen stressi

Facts 24 — Työpaikkaväkivalta

Facts 31 — Käytännön neuvoja työstressistä ja sen seurauksista kärsiville

Facts 32 — Miten käsitellä psykososiaalisia kysymyksiä ja vähentää työperäistä stressiä

Facts 45 — Työturvallisuuden ja työterveyden hallinta opetuslalla

Facts 46 — Opetusalan työturvallisuus ja työterveys